

نظریه پردازی و روش شناسی در اندیشه سیاسی اسلام

محمدعلی سوادى

www.ketab.ir

نظریه‌پردازی و روش‌شناسی در اندیشه سیاسی اسلام

محمد علی سوادى

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۵۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: امیر محمد سعیدی فرد

چاپ و صحافی: هنگام

سرشناسه: سوادى، محمدعلى، ۱۳۳۱.

عنوان و نام پدیدآور: نظریه‌پردازی و روش‌شناسی در اندیشه سیاسی اسلام / محمد علی سوادى.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۲۹۶ص.

شابک: ۵-۳۹۳-۱۰۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: قیبا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: اسلام و سیاست.

موضوع: Islam and politics

موضوع: اسلام و سیاست - تحقیق - روش‌شناسی.

موضوع: Islam and politics -- Research -- Methodology

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۳۳۱ ۱۳۹۹

رده‌بندی دیویی: ۹۷/۴۸۳۲

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۲۹۹۲۹

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۴ - ۸۸۵۰۳۳۳۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه.....
۱۵	۱. اهمیت و ضرورت این پژوهش و بیان مسئله.....
۱۵	۱-۱. ضرورت پژوهش.....
۱۶	۱-۲. بیان مسئله.....
۱۷	۲. پیشینه تاریخی نظریه و روش در اندیشه سیاسی اسلام.....
۱۸	۳. هدف این تحقیق و کاربرد آن.....
۱۹	۴. روش تحقیق.....
۲۰	۵. پرسش‌های تحقیق.....
۲۰	۵-۱. پرسش اصلی.....
۲۰	۵-۲. پرسش‌های فرعی.....
۲۰	۶. فرضیه تحقیق.....
۲۰	۷. نوآوری و نقدهای تحقیق.....
۲۱	۸. ساختار تحقیق.....
۲۱	۹. پیش‌فرض‌های پژوهش.....
۲۵	فصل اول: شاخصه‌های کلی روش.....
۲۷	گفتار اول: چندگانه‌گرایی روش‌شناختی.....
۲۹	۱. روش جامع استفاده از عقل.....
۳۱	۲. روش جامع استفاده از نقل.....

- ۲-۱. سه ویژگی دلیل نقلی معتبر..... ۲۳
- ۲-۲. فرایند ادراک روایات..... ۳۳
- گفتار دوم: روش سازگارسازی نگرش، تصمیم و محتوای کنش‌ها..... ۳۴
۱. روش تولید و کارآمدسازی نظریه‌های سیاسی حلال مسائل..... ۳۸
- ۱-۱. لحاظداشت ساحت‌های خداشناختی و غایت‌شناختی زندگی سیاسی..... ۴۱
- ۱-۲. در نظر گرفتن هدف غایی زندگی سیاسی..... ۴۴
۲. توجه به اقتضانات ساحت‌های جامعه‌شناختی زندگی سیاسی..... ۴۵
۳. تولی ولایت تشریعی خدای متعال..... ۴۶
۴. ایجاد زمینه‌های همزیستی مسالمت‌آمیز..... ۴۷
۵. اقامه مسئولیت الهی دعوت، هدایت، تربیت و مدیریت..... ۵۱
- ۲-۵. ظرفیت تحمل مسئولیت رهبری جامعه..... ۵۲
- ۲-۵. عزم راسخ برای رهایی‌بخشی جامعه..... ۵۲
- ۳-۵. شایستگی برای رهبری امام‌گونه..... ۵۴
- گفتار سوم: جامع‌نگری روش و نظریه..... ۵۵
- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی..... ۵۸
- فصل دوم: مبانی اصلی نظریه‌پردازی..... ۵۹**
- گفتار اول: منظومه مبانی نظریه‌های پایه..... ۶۱
- گفتار دوم: مبانی هستی‌شناختی..... ۶۷
- گفتار سوم: مبانی خداشناختی..... ۷۱
- گفتار چهارم: مبانی غایت‌شناختی..... ۷۹
۱. مقدمه‌بودن دنیا برای حیات جاودان آخرت..... ۸۴
۲. سامان‌بخش‌بودن غایت توحیدی برای نظام تکاملی حیات..... ۸۴
۳. اشتیاق فطری انسان به معرفت الله..... ۸۵
- گفتار پنجم: مبانی انسان‌شناختی..... ۸۶
- نتیجه‌گیری و جمع‌بندی..... ۱۰۰
- فصل سوم: معرفت‌شناسی سیاسی و مفروضه‌های دانش‌شناختی..... ۱۰۳**
- گفتار اول: معرفت‌شناسی سیاسی..... ۱۰۵
۱. تلقی اندیشمند سیاسی از چیستی و چندگانگی معرفت..... ۱۰۵

۲. نسبت‌سنجی بین عقل و نقل	۱۰۶
۲-۱. مطابقت در بدیهیات	۱۲۵
۲-۲. مطابقت در علوم غیربدیهی	۱۲۶
۳. معرفت لازم و کافی در حوزه معرفت دینی	۱۲۹
گفتار دوم: مفروضه‌های دانش‌شناختی	۱۳۱
نتیجه‌گیری و جمع‌بندی	۱۴۰
فصل چهارم: مبادی نظریه‌های سیاسی	۱۴۱
گفتار اول: وابستگی اعتبار کشف به منبع، ادله و مدارک معرفتی آن	۱۴۳
۱. گونه‌شناسی منبع و ادله معرفتی معتبر خاستگاه روش	۱۴۳
۲. نسبت بین روش‌های معتبر معرفتی	۱۴۵
۳. نسبت‌سنجی بین خصوص روش‌های عقلی و نقلی	۱۴۶
۴. لزوم بهره‌گیری توأمان و هماهنگ از روش‌های عقلی و نقلی	۱۴۸
۵. ملاک اعتبار یا تفسیر نقل: یقین یا طمأنینه عقلایی	۱۵۲
گفتار دوم: مناط اعتبار خصوص روش	۱۵۴
۱. روش معتبر بهره‌گیری هم‌زمان و هماهنگ از نقل و عقل	۱۵۵
۲. دلایل گسست‌ناپذیری روشی عقل و نقل	۱۵۶
۳. روش استفاده هم تکمیل‌گر از سمع، شهود عقلی و شهود دل‌آگاهانه	۱۵۹
گفتار سوم: روش هم‌گسار سازی رهیافت‌های به ظاهر متعارض	۱۶۱
گفتار چهارم: واگرایی رهیافت‌های واقعاً متعارض	۱۶۳
گفتار پنجم: شیوه ترکیب مؤلفه‌های بایسته در روش سیاسی جامع	۱۶۵
۱. مؤلفه‌های بایسته نظریه سیاسی جامع	۱۶۵
۱-۱. لحاظداشت مبدأ و معاد	۱۶۵
۱-۲. توجه به عدالت، معنویت، آزادی و کرامت انسان و جامعه	۱۶۶
۱-۳. ظرفیت و سازگار بهره‌گیری از تمام ادله معتبر معرفتی (عقل، نقل و...)	۱۶۸
۱-۴. در نظر گرفتن مقتضیات فطرت انسان، جامعه و تاریخ	۱۶۸
۱-۵. هدف آرمانی و کلان سیاست، هدایت و مدیریت الهی شیون جامعه	۱۶۹
۲. برآیند روش‌شناختی نظریه سیاسی جامع	۱۷۰

۱۷۲	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی .....
۱۷۳	فصل پنجم: ویژگی‌های نظریه‌های سیاسی .....
۱۷۵	گفتار اول: ویژگی‌های نظریه در دوران مدرن .....
۱۷۹	گفتار دوم: ویژگی‌های نظریه تجربی .....
۱۸۰	گفتار سوم: فرایند اکتشاف نظریه پایه .....
۱۸۱	گفتار چهارم: نقش تولیدی نظریه در تکوین روش .....
۱۸۱	گفتار پنجم: مؤلفه‌های نظریه‌پردازی و روش‌ساز .....
۱۸۳	گفتار ششم: فرایند شکل‌گیری نظریه و روش .....
۱۸۳	۱. منظرگرایی .....
۱۸۴	۲. دین‌گرایی .....
۱۸۷	گفتار هفتم: ظرفیت جهان‌شمولی نظریه‌های سیاسی .....
۱۹۱	۱. ویژگی‌های علمی بودن و سنجش و نقدپذیری روش .....
۱۹۲	۲. فراتاریخی و فرااجتماعی بودن نظریه پایه سیاسی .....
۱۹۴	گفتار هشتم: شاخصه‌های کلی نظریه .....
۱۹۵	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی .....
۱۹۷	فصل ششم: الگوی نظریه و روش در اندیشه سیاسی اسلام .....
۱۹۹	گفتار اول: نگرش پارادایمی در اندیشه سیاسی اسلام .....
۱۹۹	۱. خاستگاه نظریه و روش در اندیشه سیاسی .....
۲۰۱	۲. نسبت نظریه و روش در اندیشه سیاسی .....
۲۰۲	۳. ضرورت دستیابی به الگو، نظریه‌های منسجم، کارآمد و کاربردی .....
۲۰۳	۴. جایگاه مقوله نظریه و روش در ادبیات موجود .....
۲۰۷	۵. تفاوت عمده نظریه در علوم انسانی و علوم تجربی .....
۲۰۸	۶. شرایط و فرایند نظریه‌پردازی .....
۲۱۰	گفتار دوم: رویکرد منظومه‌ای در اندیشه سیاسی اسلام .....
۲۱۳	گفتار سوم: رویکرد استکمالی در الگوسازی سیاسی .....
۲۱۵	۱. پیش‌نیازهای الگوی سیاسی بومی .....
۲۲۳	۲. نقش الگویی اندیشه سیاسی اسلام .....
۲۲۴	۱-۲. ولایت سیاسی قرآنی .....

۲۲۶	۲-۲. ضرورت معرفت‌شناختی ولایت سیاسی
۲۲۷	۳. آسیب‌شناسی نقد سیاسی در غیاب الگوی سیاسی
۲۲۹	۴. اقتضانات الگوی سیاست خارجی و روابط بین‌الملل
۲۳۲	گفتار چهارم: ناخر روش‌ها و راهکارهای اندیشه سیاسی از نظریه‌های پایه آنها
۲۳۳	۱. ظرفیت‌سازی حداکثری برای خودآگاهی و دیگرفهمی
۲۴۰	۲. کارآمدسازی حداکثری زبان گفت‌وگو
۲۴۲	گفتار پنجم: تطبیق «تقدم نظریه بر روش و راهکار» بر مورد دیپلماسی
۲۴۳	۱. توحید سیاسی ناب
۲۴۴	۲. عدالت‌محوری
۲۴۴	۳. فطرت‌گرایی
۲۴۵	۴. عقل‌گرایی
۲۴۵	۵. جهان‌شمولی
۲۴۵	۶. همزیستی مسالمت‌آمیز و تعاون
۲۴۵	۷. امامت‌گرایی
۲۴۶	۸. امر به معروف و نهی از منکر
۲۴۶	۹. پاسداشت کرامت انسان
۲۴۷	۱۰. رعایت میثاق‌های بین‌المللی
۲۴۸	۱۱. آزادی و استقلال همه‌جانبه
۲۴۸	۱۲. راهبردها و روش‌های بهینه ادبیات گفت‌وگو
۲۴۸	۱-۱۲. دعوت
۲۵۰	۲-۱۲. لحاظ‌داشت مصلحت جامعه جهانی
۲۵۰	۳-۱۲. پاسداری از صلح عزت‌مدار
۲۵۱	۴-۱۲. دیپلماسی عمومی
۲۵۲	۵-۱۲. میانجیگری
۲۵۲	۶-۱۲. درخواست عمومی
۲۵۳	نتیجه‌گیری و جمع‌بندی
۲۵۵	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سویی باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله‌علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری و دانشگاهی- حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»،

«نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق هدف‌های مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده نظام‌های اسلامی که مشتمل بر پنج گروه علمی «اخلاق»، «اقتصاد»، «سیاست»، «فقه و حقوق» و «مدیریت اسلامی» است، در جهت تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌نماید:

۱. کشف و طراحی نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۲. تحقیق و تبیین عالمانه مبانی و مباحث اساسی نظامات اجتماعی اسلام و ارائه الگوهای کاربردی در قلمرو آن؛

۳. آسیب‌شناسی نظری و کاربردی نظام جمهوری اسلامی ایران و مدد رسانی به متولیان امور و سیاست‌سازان برای تحقق کامل‌تر نظام‌های اسلامی؛

۴. تحقیق درباره مسائل مستحدثه به انگیزه گره‌گشایی در زمینه نیازهای نوپیدای فقهی؛

۵. پاسخگویی به شبهات مطرح درباره فقه و نظام‌های سیاسی، حقوقی، اقتصادی، اخلاقی و مدیریتی اسلام؛

۶. شناخت و نقد علمی مکتب‌ها و نظامات معارض.

پژوهش حاضر با عنوان «نظریه‌پردازی و روش‌شناسی در اندیشه سیاسی اسلام»، تألیف محقق ارجمند محمدعلی سواد، در زمینه نظریه‌پردازی و روش‌شناسی است. ایشان در این اثر، از یک سو در صدد بیان دیدگاه‌های خویش درباره مسائل اساسی نظریه‌پردازی و روش‌شناسی و از دیگر سو در مقام جلب نظر ارباب حکمت و معرفت، به ضرورت و اهمیت تأسیس و توسعه نظریه‌پردازی و روش‌شناسی، بر اساس حکمت و علوم عقلی اسلامی هستند. زمینه‌های مطالعاتی استاد عرصه‌های فلسفه و علوم انسانی اسلامی، از جمله اندیشه سیاسی - و پیشرفت سیاسی - است.

اثر حاضر، ذیل شش فصل به مباحثی چون: «شاخصه‌های کلی روش»،

«میانی اصلی نظریه‌پردازی»، «معرفت‌شناسی سیاسی و مفروضه‌های دانش‌شناختی»، «مبادی نظریه‌های سیاسی»، «ویژگی‌های نظریه‌های سیاسی» و «الگوی نظریه و روش در اندیشه سیاسی اسلام» پرداخته است. بر خود فرض می‌دانیم از محقق محترم جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای محمدعلی سوادی، همچنین از نظارت علمی اعضای محترم شورای علمی گروه سیاست به‌ویژه ارزیابان محترم اثر جناب آقای ابوالحسن حسینی و جناب آقای رمضان علی‌تبار، ناظر علمی محترم اثر جناب آقای محسن مهاجرنیا که در به‌ثمر رسیدن این تحقیق ما را یاری داده‌اند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، کمال تشکر و قدردانی خود را ابراز نماییم. در خاتمه امیدواریم خوانندگان فرهیخته این کتاب، با ارائه نظرهای ارزنده خود، ضمن کمک به تکمیل این تحقیق ارزشمند، ما را در ارائه آثار برتر دیگر یاری فرمایند.

گروه سیاست

پژوهشکده نظام‌های اسلامی